

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า เมื่อบุคคลเกิดขึ้นมาย่อมมีเอกลักษณ์ทางเพศติดตัวมาด้วย เพื่อแสดงว่าเป็นหญิงหรือชาย ขณะเดียวกันมนุษย์ก็ยังสามารถกำหนดบทบาททางเพศ (SEX ROLE) ขึ้น เพื่อให้บุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังของสังคมและวัฒนธรรม บทบาททางเพศมิได้หมายถึงเพียงบทบาท อันได้แก่ พฤติกรรมที่เฉพาะเจาะจงที่กำหนดไว้สำหรับชายและหญิงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงคุณสมบัติภายใน เช่น บุคลิกภาพ อารมณ์ อีกด้วย (Angrist 1965 อ้างถึงใน Spence and Helmreich 1978)

เบม (Bem 1981) กล่าวว่า บทบาททางเพศเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่บุคคลยังอยู่ในวัยเด็ก โดยเด็กจะเรียนรู้รูปแบบบทบาททางเพศที่เหมาะสมกับเพศของตนจากพ่อแม่ ตลอดจนบุคคลต่างๆ ในสภาพแวดล้อม โดยทั่วไปบทบาททางเพศจะแบ่งเป็น 2 พวกใหญ่ๆ คือ บทบาทของความเป็นหญิงและบทบาทของความเป็นชาย แต่โดยแท้จริงแล้วการแบ่งรูปแบบบทบาททางเพศนั้นมิได้แยกบุคคลเป็นแต่เพียงผู้ที่มีลักษณะความเป็นหญิงและผู้ที่มีลักษณะความเป็นชายเท่านั้น ทั้งนี้เพราะบุคคลมิได้มีลักษณะความเป็นหญิงหรือลักษณะความเป็นชายอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวแต่ทั้งผู้ชายและผู้หญิงต่างมีลักษณะทั้งสองอยู่ในตนเอง เพียงแต่ว่าในผู้ชายส่วนมากจะมีลักษณะความเป็นชายสูงกว่าความเป็นหญิง และในผู้หญิงส่วนมากจะมีลักษณะความเป็นหญิงสูงกว่าความเป็นชาย ทั้งนี้ลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่างก็เป็นลักษณะอิสระซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เมื่อบุคคลใดมีลักษณะหนึ่งสูงก็ไม่จำเป็นต้องมีอีกลักษณะหนึ่งต่ำเสมอไป ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าทั้งผู้ชายและผู้หญิงบางรายอาจมีลักษณะทั้งความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่หรือต่ำทั้งคู่

ดังนั้น ในปัจจุบัน Bem จึงแบ่งบุคคลตามรูปแบบบทบาททางเพศออกเป็น 4 กลุ่มคือ - กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculinity) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Femininity) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) โดยที่ลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว จะหมายถึง การที่บุคคลนั้นมีคุณสมบัติหรือพฤติกรรมบางอย่างมากกว่าความเป็นชาย เช่น มีลักษณะเด่นในเรื่อง การแสดงออกทางอารมณ์

(Expressiveness) เช่น อ่อนโยน ร่าเริง ไวต่อความรู้สึกของผู้อื่น ฯลฯ ส่วนลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว หมายถึง บุคคลนั้นมีคุณสมบัติหรือพฤติกรรมบางอย่างมากกว่าความเป็นหญิง เช่นมีลักษณะเด่นในเรื่องการการใช้พลังกำลังและ ความแข็งแกร่ง เช่น การแข่งขัน ความเป็นตัวของตัวเอง การเป็นผู้นำ ฯลฯ ส่วนลักษณะตงามเป็นชาย-หญิงสูงทั้งคู่ จะหมายถึง บุคคลที่มีลักษณะผสมระหว่างบทบาทความเป็นชายและบทบาทของความเป็นหญิง เช่นบุคคลที่มีลักษณะชอบความเป็นอิสระ กล้าแสดงออก ซึ่งเป็นลักษณะของความเป็นชาย ในขณะที่เดียวกันก็สามารถให้ความรัก ความอบอุ่นแก่ผู้อื่นได้ด้วย ซึ่งเป็นลักษณะของความเป็นหญิง ส่วนลักษณะความเป็นชาย-หญิงต่ำทั้งคู่ จะหมายถึง การที่บุคคลมีลักษณะต่ำทั้งความเป็นชายและความเป็นหญิง โดยที่บุคคลนั้นจะมีบทบาทของความเป็นหญิงน้อยมาก ขณะเดียวกันก็จะมีบทบาทของความเป็นชายน้อยด้วย จึงไม่สามารถที่จะกำหนดบทบาททางเพศที่ชัดเจนได้

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการบทบาททางเพศ คือ ปัจจัยด้านชีวภาพ และปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก ปัจจัยทางด้านชีวภาพจะกำหนดลักษณะทางร่างกายที่บ่งถึงความเป็นหญิงและความเป็นชาย ส่วนปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมจะเป็นสิ่งต่างๆ ที่มีผลต่อการหล่อหลอมลักษณะของความเป็นชาย หรือ ความเป็นหญิงให้แก่เด็ก เช่น การอบรมเลี้ยงดู บิดา มารดา เป็นผู้มีบทบาทสำคัญเท่าเทียมกัน ความคาดหวังของสังคมต่อพฤติกรรมของเพศชายและหญิง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะมีผลให้เด็กมีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตน มีการรับรู้ลักษณะของเพศตนตามที่สังคมยอมรับ

บุคคลที่ไม่สามารถหรือล้มเหลวในการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบทบาททางเพศ อาจทำให้เกิดความทุกข์ใจ ไม่สบายใจและเกิดความวิตกกังวล (Anxiety) ขึ้นได้ (Pleck 1977 อ้างถึงใน Orlofsky and O'Heron 1990) ซึ่งความวิตกกังวลเป็นสภาพอารมณ์ที่เกิดจากแรงขับภายใน (Inner Drive) เป็นความรู้สึกที่ไม่ชัดเจน ไม่นั่นนอน เลื่อนลอย สับสน ปั่นป่วน ไม่สบายใจ Jersild (1978) กล่าวถึงสาเหตุใหญ่ๆ ที่ทำให้เกิดความวิตกกังวล 3 ประเภท คือ ความบีบคั้นและความไม่แน่นอนในการดำรงชีวิต การที่บุคคลจะต้องคล้อยตามสังคม โดยการยอมรับค่านิยมปฏิบัติตามระเบียบของสังคมโดยตนเองอาจจะเห็นหรือไม่เห็นด้วย อาจทำให้บุคคลเกิดความวิตกกังวลได้ สาเหตุที่สองเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะ เช่น จากวัยเด็กเป็นวัยรุ่น วัยรุ่นเป็นวัยผู้ใหญ่ บุคคลจะต้องปรับตัวให้เข้ากับความคาดหวังของสังคม ปฏิบัติตนให้สัมพันธ์กับบทบาท ทำให้เกิดความวิตกกังวลได้ ส่วนสาเหตุสุดท้ายได้แก่ ความขัดแย้ง ความรู้สึกว่าคุณเองมีปมด้อย หรือความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองไปในทางที่ผิดจากความเป็นจริง โดยภาวะอารมณ์เช่นนี้ก่อให้เกิดความตึงเครียด กระวนกระวายใจ ความหวาดหวั่น รู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัย (Boughman 1966; English 1968; Mowrer 1963) และส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลง

ด้านร่างกายและจิตใจ เช่น หัวใจเต้นเร็ว ใจสั่น หงุดหงิด (Horney 1973) ส่วนด้านการพัฒนาบุคลิกภาพนั้นความวิตกกังวลจะส่งผลต่อการปรับตัวของบุคคลและความสามารถในการติดต่อกับผู้อื่น บุคคลที่มีความวิตกกังวลสูงจะมีมโนภาพเกี่ยวกับตนเองต่ำ มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อตนเอง หรือรู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า (Cattell cited by Hall and Lindzey 1970) กาญจนา พงศ์พฤกษ์ (2522) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมที่เหมาะสมในการแสดงออก ความวิตกกังวล และความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง พบว่า นักศึกษาที่มีความวิตกกังวลสูงจะมีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการแสดงออก และความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองต่ำกว่า นักศึกษาที่มีความวิตกกังวลต่ำ Macforlane J.W. and Others 1954 พบว่า นักเรียนหญิงมีความวิตกกังวลมากกว่านักเรียนชาย และความวิตกกังวลจะเพิ่มขึ้นตามอายุ และมีอิทธิพลต่อตัวเขามากขึ้นด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของนักจิตวิทยาอีกกลุ่มอื่น ที่พบว่า หญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูง จะมีแนวโน้มของความวิตกกังวลสูงมีการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ ขณะที่ชายที่มีลักษณะความเป็นชายสูง มีแนวโน้มของการเป็นโรคจิต โรคประสาท และความวิตกกังวลต่ำ (Cosentino and Heilbrun 1964, Sear 1970 อ้างถึงใน Bem 1975)

ทั้งนี้ จะพบได้ว่า กลุ่มวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความวิตกกังวลสูง โดยที่ในวัยนี้เป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อจากความเป็นเด็กเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ เด็กจะต้องเผชิญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย ความสนใจ ความรู้สึก อารมณ์ การปรับตัว ฯลฯ ในวัยนี้เด็กจะแสวงหาเอกลักษณ์บทบาททางเพศ การเลือกอาชีพของตน การแสวงหานักอาก่อให้เกิดความสับสน ความไม่แน่ใจ และความวิตกกังวลสูงขึ้นได้ ประกอบกับสังคมไทยในปัจจุบัน สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การไหลบ่าของวัฒนธรรมตะวันตก อิทธิพลของสื่อมวลชน ล้วนก่อให้เกิดวัยรุ่นไทยทั้งชายและหญิงประสบความยุ่งยากในการปฏิบัติตนตามบทบาททางเพศ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาว่า เด็กวัยรุ่นที่มีบทบาททางเพศในลักษณะต่างๆ จะมีความแตกต่างในด้านความวิตกกังวลด้วยหรือไม่ วัยรุ่นที่มีบทบาททางเพศแบบใดมีความวิตกกังวลสูงที่สุด และต่ำที่สุด โดยผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษากับเด็กมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งเป็นวัยรุ่นตอนกลางที่มีอายุระหว่าง 15-17 ปี ในวัยนี้เด็กจะมีปัญหาอยู่หลายด้านทั้งปัญหาเรื่อง รูปร่างหน้าตา การเรียน เพื่อนต่างเพศ และการยอมรับจากเพื่อนฝูง นับว่าสำคัญมากซึ่งนำไปสู่ความวิตกกังวล

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางเพศ

ลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิง

ในทัศนะดั้งเดิมนั้น บทบาททางเพศของผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยเชื่อว่าลักษณะดังกล่าวมีความต่อเนื่องกันสองทิศทาง (Bipolar Continuum) โดยทิศทางทั้งสองจะตรงข้ามกัน มี 2 ขั้ว กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีลักษณะใดลักษณะหนึ่งสูงจะมีอีกลักษณะหนึ่งต่ำ เช่น ผู้ชายจะมีลักษณะความเป็นชายในระดับสูง ในขณะที่ผู้หญิงก็จะมีลักษณะความเป็นหญิงในระดับสูง และทั้งชายและหญิงจะมีลักษณะของเพศตรงข้ามอยู่น้อย

การอธิบายความแตกต่างระหว่างลักษณะทางเพศชายและหญิงนั้น ได้มีผู้ให้ความสนใจและกำหนดลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงไว้ โดยใช้แนวคิดหลักที่สำคัญอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1) แนวคิดของ เดวิด บากน (David Bakan 1966 อ้างถึงใน Kaplan and Sedney 1980)

Bakan เสนอว่า ลักษณะความเป็นชาย (Masculinity) ประกอบด้วยลักษณะพฤติกรรมที่เรียกว่า เอเจนซี (Agency) ซึ่งเป็นลักษณะของการกระทำที่มีจุดเริ่มต้นจากตนเอง แสดงออกถึงความสามารถในการปกป้องตนเอง (Self Protection) กล้าแสดงออก (Self Assertion) มีความเป็นอิสระ และมีอำนาจ หรือมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น ส่วนลักษณะความเป็นหญิง (Femininity) ประกอบด้วยลักษณะพฤติกรรม ที่เรียกว่า คอมมิวนิชั่น (Communion) ซึ่งเป็นลักษณะพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และมักแสดงออกในลักษณะของการยอมรับผู้อื่น การเป็นมิตร และการช่วยเหลือผู้อื่น

2) แนวคิดของพาร์สัน และ เบลล์ (Parson and Bales 1955 อ้างถึงใน Kaplan and Sedney 1980)

Parson and Bales ได้เสนอลักษณะความเป็นชาย (Masculinity) ว่ามีลักษณะพฤติกรรม ที่เรียกว่า พฤติกรรมเครื่องมือ (Instrumental Behavior) ซึ่งหมายถึง พฤติกรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตนเองวางไว้ ได้แก่ ลักษณะความเป็นผู้นำ ความมั่นใจในตนเอง ความกล้าแสดงออก ส่วนลักษณะความเป็นหญิง (Femininity) มีลักษณะพฤติกรรมที่เรียกว่า พฤติกรรมการแสดงออก (Expressive Behavior) หมายถึง พฤติกรรมที่เน้นการแสดงออกทางอารมณ์ซึ่งจะเป็นลักษณะที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดผลดีในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น การเอาใจใส่ต่อผู้อื่น การมีความรู้สึกไวต่อความรู้สึกของผู้อื่น สามารถตอบสนองได้อย่างเหมาะสม

จากแนวคิดทั้ง 2 แบบที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันพบว่า มีการแบ่งบทบาททางเพศออกเป็น 2 ลักษณะ คือลักษณะของความเป็นชาย (Masculinity) และลักษณะของความเป็นหญิง (Femininity) โดยเน้นลักษณะพฤติกรรมเฉพาะของแต่ละลักษณะ กล่าวคือ ในลักษณะความเป็นชายนั้น เน้นพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถของบุคคลในการที่จะผลักดันตนเองให้ประสบความสำเร็จในชีวิต เช่น บทบาทของผู้นำ การตัดสินใจ การแข่งขัน ฯลฯ ส่วนลักษณะความเป็นหญิง เน้นพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งเป็นการแสดงออกทางด้านอารมณ์และความรู้สึกเป็นส่วนใหญ่ ฯลฯ

ลักษณะบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (Androgyny)

Bem เชื่อว่า ลักษณะความเป็นชาย (Masculinity) และลักษณะความเป็นหญิง (Femininity) นั้นมีลักษณะที่เป็นอิสระแยกจากกัน (Bem 1974) ซึ่งคิดค้นแนวคิดดั้งเดิมที่เชื่อว่าบทบาททางเพศของหญิงและชายมีความต่อเนื่องกันสองทิศทาง (Bipolar Continuum) โดยทิศทางทั้งสองจะตรงข้ามกัน บุคคลหนึ่งจะมีลักษณะบทบาททางเพศเพียงแบบเดียวเท่านั้น หากมีลักษณะบทบาททางเพศแบบใดแบบหนึ่งสูงก็จะมีลักษณะบทบาททางเพศอีกแบบหนึ่งต่ำ แต่ Bem ยืนยันว่า คุณลักษณะของความเป็นชายหรือลักษณะของความเป็นหญิงมิได้เป็นคุณลักษณะเฉพาะของเพศใดเพศหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นคุณลักษณะที่พบได้พร้อม ๆ กันทั้งในชายและหญิง เช่น เมื่อพบว่า บุคคลหนึ่งมีลักษณะของความเป็นชายในระดับสูงก็มิได้หมายความว่า เขาจะต้องมีลักษณะของความเป็นหญิงในระดับต่ำไปด้วย เพียงแต่ว่าโดยทั่วไปมักพบว่าผู้ชายมักจะมีลักษณะความเป็นชายสูงกว่าลักษณะของความเป็นหญิง และในผู้หญิงจะมีลักษณะความเป็นหญิงสูงกว่าความเป็นชาย นอกจากนี้ ยังมีบุคคลประเภทที่มีลักษณะความเป็นชายสูง และในขณะเดียวกันก็มีลักษณะความเป็นหญิงสูงด้วย ซึ่งเรียกลักษณะบทบาททางเพศนี้ว่า แอนโดรจีนี (Androgyny)

บุคคลที่มีลักษณะบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (Androgyny) จะมีลักษณะผสมระหว่างบทบาททางเพศของลักษณะความเป็นชาย (Masculinity) และลักษณะความเป็นหญิง (Femininity) โดยมีลักษณะทั้งความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ บุคคลเหล่านี้จะสามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ในรูปแบบต่างๆ ที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ การตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ จะเป็นไปตามที่เห็นว่าเหมาะสม มากกว่าที่จะทำตามสังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่หญิงหรือชายควรกระทำ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า บุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนีจะสามารถปรับตัวในสังคมได้ดีกว่า และประสบความสำเร็จในการใช้ชีวิตในโลกมากกว่า (Bem 1974, Kaplan and Sedney 1980)

ในทัศนะของ Bem แล้วผู้ที่มีลักษณะแอนโดรจีนี (Androgyny) จะมีความได้เปรียบผู้ที่มีบทบาททางเพศของคนในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการปรับตัวตามสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทั้งทางด้านเทคโนโลยี การศึกษา ตลอดจนสภาวะทางเศรษฐกิจซึ่งจะทำให้ผู้ชายและผู้หญิงหันมามีส่วนร่วม ในการแสดงบทบาทของกันและกันมากขึ้น จึงเป็นที่คาดได้ว่า บุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนีอาจมีเพิ่มมากขึ้นในสังคม

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาททางเพศ

ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดบทบาททางเพศของชายและหญิงนั้นมียุทธหลายประการ อาจแบ่งการศึกษาออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

1. ปัจจัยทางชีวภาพ (Biological Factor) เป็นปัจจัยเบื้องต้นที่ทำให้เพศชายและเพศหญิงมีความแตกต่างกันในรูปลักษณะทางกาย ทารกที่เกิดมาเป็นเพศชายหรือเพศหญิงย่อมขึ้นอยู่กับโครโมโซม โดยเฉพาะความแตกต่างของฮอร์โมน (Hormones) ฮอร์โมนจะเป็นตัวกระตุ้นที่ทำให้เพศหญิงและเพศชายมีการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ตามลักษณะของเพศหญิงและเพศชาย ในเพศชายจะมีฮอร์โมนแอนโดรเจน (Androgen) และเทสโทสเตอโรน (Testosterone) ซึ่งทำให้วัยรุ่นชายมีโครงร่างต่างไปจากหญิง เช่น มีกล้ามเนื้อโตกระดูกที่โตกว่าและมีขนตามตัวมากกว่า ขณะที่หญิงจะมีฮอร์โมนเอสโตรเจน (Estrogen) และโปรเจสเทอโรน (Progesterone) ซึ่งกระตุ้นพัฒนาการของลักษณะทางเพศในหญิง (Goy 1975, Hims 1982, Hoyenga 1979 อ้างถึงใน E.M. Hetherington, R.D. Parke 1986)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าองค์ประกอบทางชีวภาพของร่างกายเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิง และจากสาเหตุความแตกต่างพื้นฐานทางกรรมชาตินี้เองที่ทำให้เกิดการแบ่งบทบาทความรับผิดชอบให้เหมาะสมกับสภาพร่างกายของแต่ละเพศ เช่น ผู้ชายมีหน้าที่แสดงออกซึ่งความแข็งแกร่งของร่างกาย เช่น หาอาหาร ล่าสัตว์ ทำศึกสงคราม ตลอดจนทำกิจกรรมนอกบ้านอื่น ๆ เพราะผู้ชายแข็งแรงคล่องตัวกว่าผู้หญิง ซึ่งผู้หญิงที่มีลักษณะอ่อนแอกว่าจะมีหน้าที่ดูแลบ้าน เตรียมอาหาร อบรมเลี้ยงดูบุตร และทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในบ้าน เนื่องจากผู้หญิงต้องมีประจำเดือน มีการตั้งครรภ์ และเลี้ยงลูก จึงทำให้ไม่สะดวกในการทำกิจกรรมต่าง ๆ นอกบ้าน (ภัสสร จิमानนท์ 2527 อ้างถึงใน นิตยกุล อรรถนพรัตน์ 2529)

โรบิน แอนด์ แมคเนล (Robin and Mcneil 1981 อ้างถึงใน นิตยกุล อรรถนพรัตน์ 2529) ได้ทำการศึกษาคทดลองเกี่ยวกับอิทธิพลของฮอร์โมนเพศที่มีต่อพฤติกรรมของมนุษย์ โดยการทดลองฉีดฮอร์โมนเพศผู้ให้ลิงตัวเมียที่กำลังตั้งท้องอยู่ ผลพบว่า ลูกลิงตัวเมียที่เกิดมามีอวัยวะของตัวผู้ด้วย และมีพฤติกรรมแบบลิงตัวผู้มากกว่าลิงตัวเมีย ซึ่งข้อมูลนี้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาผลของความผิดปกติของฮอร์โมนเพศโดยธรรมชาติในมนุษย์ โดยพบว่าเด็กหญิงที่มีฮอร์โมนแอนโดรจีน มากกว่าปกติตั้งแต่อยู่ในครรภ์มักจะมีพฤติกรรมแบบเด็กชาย เช่น ชอบกีฬากลางแจ้ง และชอบการต่อสู้มากกว่าพี่น้องผู้หญิงคนอื่น ๆ ถึงแม้จะไม่มีลักษณะทางร่างกายแตกต่างกันก็ตาม

แม้ว่าจะมีการทดลองเพื่อทดสอบความจริงเกี่ยวกับอิทธิพลขององค์ประกอบทางชีวภาพต่อบทบาทความเป็นชายและความเป็นหญิงอยู่มาก แต่ส่วนใหญ่ยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจน (Spence & Helmreich 1978) ดังนั้น องค์ประกอบทางชีวภาพเพียงประการเดียวไม่อาจอธิบายพัฒนาการทางบุคลิกภาพและพัฒนาการของบทบาททางเพศอย่างสมบูรณ์ได้ เพราะยังมีปัจจัยด้านอื่นที่เข้ามามีอิทธิพลร่วมด้วยปัจจัยดังกล่าวคือ ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม

2. ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม

นอกจากความแตกต่างระหว่างชายและหญิงซึ่งถูกกำหนดโดยโครโมโซม และฮอร์โมนเพศแล้ว เราพบว่า โครงสร้างทางด้านสภาพแวดล้อมก็มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดบทบาทบุคลิกภาพและแบบแผนของพฤติกรรมชายและหญิง เด็กจะยอมรับบทบาททางเพศซึ่งถูกกำหนดโดยสังคมและวัฒนธรรม การรับรู้และพัฒนาเอกลักษณ์ทางเพศนั้นจะเกิดขึ้นตั้งแต่วัยเด็ก โดยการ

อบรมเลี้ยงดูให้เด็กมีการแสดงออกที่เหมาะสมกับบทบาททางเพศของตนและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่น โรงเรียน เพื่อน และสื่อมวลชน ล้วนมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบทบาททางเพศทั้งสิ้น

จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้บทบาททางเพศของเด็กเริ่มจากสภาพแวดล้อมในครอบครัว นับตั้งแต่เมื่อพ่อแม่ทราบว่าทารกที่คลอดออกมาเป็นเพศชายและเพศหญิงก็จะมีการจัดเตรียมเสื้อผ้า ของเล่นให้แก่เด็กให้เหมาะสมกับเพศ พร้อมทั้งความคาดหวังในพฤติกรรมที่ต่างกัน ระหว่างเด็กชายและเด็กหญิง ครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกที่สร้างเสริมบุคลิกภาพของบุคคล ทำกิจการเลี้ยงดูของพ่อแม่มีความสำคัญเท่าเทียมกันและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเด็ก ทั้งนี้เพราะในวัยเด็กนั้นเด็กยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ต้องพึ่งพาอาศัยและเอาอย่างผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ดังนั้นเด็กจึงเลียนแบบทั้งลักษณะนิสัย ความเชื่อ เจตคติต่าง ๆ ของพ่อแม่ (สมร ทองดี 2532) จึงไม่น่าประหลาดใจว่าพ่อแม่จะเป็นผู้กำหนดบทบาทของลูกชายและลูกสาวให้แตกต่างกันเมื่อเขาโตขึ้น (Kieger 1976, Rubin Provenzano & Luria 1974 อ้างถึงใน Hetherington & Parke 1986)

ขณะเดียวกันสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่น ภาพยนตร์โทรทัศน์เป็นสื่อให้เห็นค่านิยมของสังคมในเรื่องบทบาททางเพศที่แตกต่างกันของหญิงและชาย เช่น ชายมีบทบาทความเป็นผู้นำ ก้าวร้าว มีความสามารถ มีกำลัง ในขณะที่หญิงมีบทบาทในเรื่องของการเข้าสังคม ความสวยงาม กิริยามารยาท อ่อนโยน บทบาทเหล่านี้เมื่อเด็กดูบ่อย ๆ ประกอบกับการสังเกตจากความนิยมของคนรอบข้าง โดยเฉพาะพ่อแม่ เด็กจึงค่อย ๆ ซึมซาบ และรับเอาเป็นเอกลักษณ์และบทบาททางเพศของตนในที่สุด (Frueh & Mc Ghee 1975; Leary Greer & Huston 1982 อ้างถึงใน Hetherington & Parke 1986) แม้ว่าโทรทัศน์จะช่วยให้มีการเปลี่ยนแปลงในภาพพจน์ บทบาททางเพศได้ แต่โทรทัศน์เพียงอย่างเดียวก็ไม่ได้ช่วยให้เด็กยึดถือทัศนคติบทบาททางเพศที่เกิดจากสื่อโทรทัศน์ไว้ได้ตลอดไป

กลุ่มเพื่อนมีส่วนต่อการกำหนดบทบาททางเพศที่เหมาะสมของเด็กด้วย จากการวิจัยพบว่าเมื่อเด็กทำกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมกับเพศของตน เช่น เด็กชายเล่นตุ๊กตาแทนที่จะเล่นรถ เด็กชายคนนี้จะถูกตำหนิจากเพื่อนรอบข้างมากกว่าที่เพื่อนจะทำตามอย่าง (Carter & Mc Closkey 1983 อ้างถึงใน Hetherington & Parke 1986) ซึ่งปฏิริยาตอบโต้เหล่านี้มีผลให้เด็กเลือกพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตน นักวิจัยยังพบอีกว่าเมื่อเด็กได้รับการตำหนิหรือลงโทษจากเพื่อนแล้ว จะทำให้เด็กหยุดกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมนั้นไปทันที และพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตนซึ่งเขากระทำแล้วได้รับการชมเชยจากเพื่อน เด็กจะยึดและกระทำพฤติกรรมนั้นตลอดไป

นอกจากนี้ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบทบาททางเพศของเด็กทั้งการเสนอตัวแบบ การให้การเสริมแรง การทำกิจกรรม ฯลฯ ในโรงเรียนครูจะให้การปฏิบัติแก่เด็กชายและเด็กหญิงแตกต่างกันไป การเรียนการสอนของครูมีส่วนช่วยสร้างความเชื่อที่ผิดในสังคมเกี่ยวกับบทบาทของหญิง ในแง่ที่มีความต่ำต้อยกว่าชาย เช่น เด็กชายจะได้รับการเอาใจใส่ ได้รับคำชมเชยในพฤติกรรมมากกว่าเด็กหญิง พฤติกรรมของครูส่งผลให้เด็กหญิงเก็บตัวเงิบ และเป็นผู้ตามมากกว่า ขณะที่เด็กชายกล้าแสดงออก และกระตือรือร้นมากกว่าหญิง นักวิจัยพบว่า การได้รับการเอาใจใส่ในห้องเรียนของครูมีผลให้เด็กชายมีความสามารถในการแก้ปัญหา และทักษะทางคณิตศาสตร์มากกว่าหญิง (Fox 1981; Hen & Spinan 1967 อ้างถึงใน Basow 1982)

สรุปได้ว่าสังคมและวัฒนธรรมมีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาททางเพศของบุคคล ซึ่งจะถ่ายทอดไปสู่เด็กๆ โดยผ่านหน่วยต่างๆ ของสังคม โดยการอบรมหรือการสังเกตและเลียนแบบพ่อแม่ ญาติ ครู กลุ่มเพื่อน ตลอดจนสื่อมวลชนต่างๆ ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์

ทฤษฎีพัฒนาการทางเพศ

พัฒนาการของบทบาททางเพศเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง มีการพัฒนามาตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ นักจิตวิทยาหลายท่านได้ให้ความสนใจในความแตกต่างนี้ และพยายามอธิบายว่าเกิดขึ้นจากสาเหตุอะไร และเริ่มมีความแตกต่างให้เห็นตั้งแต่วัยใด ทฤษฎีทางจิตวิทยาที่อธิบายถึงพัฒนาการด้านบทบาททางเพศแบ่งออกได้เป็น 4 ทฤษฎีหลัก ดังนี้ (Basow 1980)

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)
2. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)
3. ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญา (Cognitive Development Theory)
4. ทฤษฎีสคีมาด้านเพศ (Gender Schema Theory)

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เป็นเจ้าของทฤษฎีนี้ โดยมีความเชื่อพื้นฐานว่า พฤติกรรมมนุษย์ถูกจูงใจโดยสัญชาตญาณ สัญชาตญาณทางเพศเป็นพื้นฐานของพัฒนาการในช่วงแรกของชีวิต ซึ่งจะมีศูนย์กลางอยู่ตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย ได้แก่ ปาก ทวารหนัก และอวัยวะเพศ ซึ่งจะแปรเปลี่ยนไปตามวัย

ความแตกต่างของพัฒนาการในเด็กชายและเด็กหญิงจะเริ่มขึ้นเมื่อถึงขั้นอวัยวะเพศ (Phallic Stage) เด็กชายและเด็กหญิงจะมีพฤติกรรมที่ต่างกัน ฟรอยด์ กล่าวว่าเด็กชายจะเกิดปมโอดิปุส (Oedipus Complex) และเด็กหญิงจะเกิดปมอีเล็คตรา (Electra Complex) ซึ่งเป็นความต้องการในจิตไร้สำนึกของเด็กที่อยากจะครอบครองพ่อ-แม่ ที่มีเพศตรงข้ามกับเพศของเด็กและเป็นปฏิปักษ์กับพ่อ-แม่เพศเดียวกันกับตน แต่เนื่องจากเด็กไม่สามารถแข่งขันกับพ่อ-แม่เพศเดียวกันได้ จึงเปลี่ยนมาเป็นมิตรและเลียนแบบลักษณะท่าทางจากพ่อ-แม่เพศเดียวกันกับตน (Parental Identification) เพื่อให้พ่อ-แม่เพศตรงข้ามกับตนรักและพอใจ เกิดเป็นบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศชั้น การถอดแบบนั้นจะเป็นจุดเริ่มแรกของการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงในเบื้องต้น (Basow 1986; Dusek 1987; Kaplan and Sedney 1980)

ทฤษฎีของ Freud นั้น ได้รับการโต้แย้งมาก เนื่องจากไม่สามารถพิสูจน์เชิงประจักษ์ได้ว่า ความแตกต่างทางสรีระโดยเฉพาะความแตกต่างของอวัยวะเพศ เป็นตัวกำหนดความแตกต่างของพฤติกรรมทางเพศของชายและหญิงได้ โดย Freud มิได้กล่าวถึงอิทธิพลของสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในปัจจุบันพบว่า มีอิทธิพลร่วมที่สำคัญต่อบทบาททางเพศด้วย

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

ตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมนั้น การที่บุคคลจะเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ ทางสังคมจะต้องมีกระบวนการเพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้ 3 อย่างคือ การสังเกต (Observation) การเลียนแบบ (Imitation) และการเสริมแรง (Reinforcement)

ทฤษฎีนี้กล่าวถึง การที่บุคคลจะเรียนรู้บทบาททางเพศนั้นเป็นผลมาจากประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยการสังเกตพฤติกรรมร่วมที่เหมาะสมสำหรับเพศชายและเพศหญิงในสังคม และเมื่อเด็กสังเกตแล้วจะเลียนแบบ (Imitation) ตัวแบบของเด็กคือ พ่อ แม่หรือคนเลี้ยงที่มีเพศเดียวกันกับตน การเลียนแบบดังกล่าวมักเกิดควบคู่ไปกับการเสริมแรง เด็กจะเลือกเลียนแบบตัวแบบที่เขาเลียนแบบแล้วได้รับการเสริมแรงทางบวก เช่น รางวัล คำชมเชย หรือเกิดความภาคภูมิใจและในทางตรงกันข้าม จะลดการเลียนแบบถ้าได้รับการเสริมแรงทางลบ เช่น ได้รับความลงโทษทางกายการตำหนิตีเตือน หรือทำแล้วไม่สบายใจ เนื่องจากไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม เด็กก็จะเรียนรู้ที่จะหยุดแสดงพฤติกรรมนั้นๆ ด้วยกระบวนการเสริมแรงดังกล่าวทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตน (Rosenberg 1976 อ้างถึงใน Kaplan and Sedney 1980)

กล่าวโดยสรุปทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเห็นว่า เด็กจะเรียนรู้พฤติกรรมต่างๆ รวมทั้งบทบาททางเพศจากบุคคลต่างๆ ที่อยู่ในสังคมรอบๆ ตัวเด็ก ได้แก่ พ่อ แม่ เพื่อน ตลอดจนสื่อมวลชนต่างๆ โดยอาศัยวิธีการสังเกต การเลียนแบบ ประกอบกับการได้รับการเสริมแรงจากผู้ใหญ่ให้แสดงหรือไม่แสดงพฤติกรรมนั้น โดยเด็กจะเลือกกระทำตามตัวแบบที่ได้รับการเสริมแรงทางบวก และหลีกเลี่ยงที่จะกระทำตามตัวแบบที่ได้รับการเสริมแรงทางลบ

ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญา (Cognitive Developmental Theory)

เป็นทฤษฎีที่โคลเบอร์ก (Kohlberg 1966, 1969 อ้างถึงใน Perry and Bussey 1982) เสนอขึ้น โดยได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของ Piaget ทฤษฎีนี้เสนอว่าการที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก ทำให้ความคิดความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ของเด็กดีขึ้น เกิดเป็นความสามารถใหม่ๆ ซึ่งจะประกอบขึ้นต่อการปรับตัว ดังนั้น การเรียนรู้บทบาททางเพศเป็นการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนในกระบวนการความคิดความเข้าใจของเด็ก กระบวนการนี้จะพัฒนาขึ้นได้เมื่อเด็กมีวุฒิทางปัญญาสูงขึ้น และมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมมากขึ้น Kohlberg กล่าวว่า เด็กจะเริ่มตระหนักถึงบทบาททางเพศเมื่อเข้าระยะพัฒนาการเกิดความคิดรวบยอดอย่างใช้เหตุผลเป็นรูปธรรม (Concrete Operation) เด็กต้องอาศัยสิ่งต่างๆ เป็นตัวชี้แนะว่าเป็นหญิงหรือเป็นชาย เช่น การแต่งตัวผมสั้นหรือผมยาว เด็กจะไม่ทราบว่าเป็นเพศนั้นเปลี่ยนแปลงไม่ได้ถึงแม้ลักษณะภายนอกที่เห็นของคนจะเปลี่ยนแปลงไป เช่น เปลี่ยนทรงผม เลือผ้า ฯลฯ เมื่อเด็กอายุ 6-7 ปี จะมีพัฒนาการของสติปัญญาถึงขั้นที่มีความคงที่ของเอกลักษณ์ทางเพศ (Gender Constancy) ซึ่งเป็นลักษณะที่เด็กรู้ว่าเพศของคนไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งอื่นๆ ภายนอก เช่น กิจกรรม ทรงผม ฯลฯ ในระยะนี้ เด็กจะมั่นคงเกี่ยวกับลักษณะทางเพศของตน และเมื่อเด็กมี Gender Constancy แล้วเด็กจะสามารถสร้างภาพชอบ และค่านิยมทางเพศของตนได้ เด็กจะถูกจูงใจให้มองความแตกต่างของพฤติกรรมของเพศชายและหญิง แล้วนำมาปฏิบัติให้เหมาะสมกับเพศของตน เพื่อรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของตนในการเป็นชายหรือหญิง

กล่าวโดยสรุปทฤษฎีนี้เห็นว่า วุฒิภาวะทางสติปัญญาซึ่งจะมีมากขึ้นตามอายุของเด็กเป็นพื้นฐานสำคัญของพัฒนาการของบทบาททางเพศ โดยที่เด็กจะสามารถเรียนรู้บทบาททางเพศได้มากเมื่อมีความคงที่ของความคิดความเข้าใจ จากนั้นเด็กก็จะเลียนแบบตัวแบบผู้ใหญ่ที่เพศเดียวกับตน เพื่อต้องการรักษาไว้ซึ่งลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิง

ทฤษฎีสคีมาด้านเพศ (Gender Schema Theory)

Bem นักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียงได้เสนอทฤษฎี Gender Schema Theory (Bem 1981b, 1985) ซึ่งนำเอาการพัฒนาด้านความคิดและการเรียนรู้ทางสังคมมารวมกันเข้าเป็นลักษณะบทบาททางเพศ

ทฤษฎี Gender Schema กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาบทบาททางเพศของเด็กเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. เด็กเรียนรู้ขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับเพศ ความแตกต่างระหว่างบทบาททางเพศของชายและหญิงโดยทั่ว ๆ ไป จากสังคม สิ่งแวดล้อมรอบตัวเขา ทั้งความแตกต่างในรูปร่างกาย ความสามารถและบุคลิกภาพ บทบาทแบบใดเหมาะสมกับเพศใดเกิดเป็นภาพพจน์ในเรื่องเพศ (Gender Schema) ขึ้น เช่น ภาพพจน์ของเด็กชายคือ แข็งแรง กล้าแสดงออก ขณะที่ภาพพจน์ของเด็กหญิงเป็นเพศอ่อนโยน น่ารักนอบน้อม

2. เมื่อเด็กโตขึ้น เด็กจะใช้กระบวนการทางปัญญาสร้างเอกลักษณ์บทบาททางเพศของตนขึ้นโดยเด็กจะมีความพร้อมที่จะสามารถระบุได้ถึงลักษณะบุคลิกภาพที่เหมาะสมกับเพศของตน เด็กเรียนรู้ที่จะประยุกต์เอาภาพพจน์ที่ตรงตามเพศของตน นำมาคัดเลือกเป็นบทบาททางเพศของตนขึ้น ดังนั้นภาพพจน์บทบาททางเพศ (Gender Schema) จึงเป็นมาตรฐานหรือแนวทางในการประเมินลักษณะบุคลิกภาพ และพฤติกรรมตามแนวทางที่สังคมกำหนดของเพศหญิงและชาย

สรุปทฤษฎี Gender Schema เป็นทฤษฎีที่เน้นถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบโครงสร้างทางความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองของบุคคล โดยจะเกิดการเรียนรู้ถึงความแตกต่างทางเพศและพฤติกรรมต่าง ๆ จากสังคม เด็กจะพยายามรักษาไว้ซึ่งพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ และการให้การสนับสนุน เกิดเป็นลักษณะบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีบุคคลอีกประเภทหนึ่ง ที่ไม่ยึดติดกับกฎเกณฑ์และความคาดหวังของสังคม มีความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ มากกว่าบุคคลที่มีบทบาทตรงตามเพศของตน ซึ่งเราเรียกบทบาททางเพศแบบนี้ว่าแอนโดรจีนี (Androgyny)

จากที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าบทบาททางเพศเป็นตัวกำหนดแบบแผนพฤติกรรมของเพศชายและเพศหญิง ซึ่งในปัจจุบันได้มีการแบ่งบทบาททางเพศออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

(Bem 1981) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเด็ว (Masculinity) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเด็ว (Femininity) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) การมีบทบาททางเพศแบบต่าง ๆ ส่งผลให้บุคคลมีบุคลิกภาพและสุขภาพจิตที่แตกต่างกันไป เช่น การวิจัยพบว่า ผู้ที่มีบทบาททางเพศแตกต่างกันจะมีความสามารถในการปรับตัวแตกต่างกัน โดยพบว่า ผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) จะมีความยืดหยุ่นสูง ทำให้สามารถปรับตัวในสังคมปัจจุบัน ได้ดีกว่าบุคคลที่มีบทบาทตรงตามเพศของตน (Baker and Yeaker 1979: อ้างถึงใน Cook 1985) ขณะเดียวกันความวิตกกังวลก็เป็นตัวแปรหนึ่งที่ดูเหมือนจะมีความสัมพันธ์กับบทบาททางเพศของบุคคล ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่าบทบาททางเพศมีความสัมพันธ์กับความวิตกกังวลมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะกับกลุ่มนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่น

แนวคิดเกี่ยวกับความวิตกกังวล

ความวิตกกังวลเป็นสภาวะทางอารมณ์ที่มีความรู้สึกไม่พึงพอใจ เนื่องจากรู้สึกว่าตนเองถูกข่มขู่หรือจะมีอันตราย หรือการมารออยู่ในสภาวะที่ไม่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งสภาวะทางอารมณ์เช่นนี้ คนเราอาจจะรู้สึกเครียดรู้สึกเป็นประสาท วิตก หรือหวาดกลัว (Bellack 1980 อ้างถึงใน ผศ. สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต 2532)

แฮร์รี เอส ซัลลิแวน (Harry S. Sullivan อ้างถึงใน C. Hall & G. Lindzey 1970) กล่าวว่า ความวิตกกังวลเป็นสภาวะของความเครียดที่เกิดจากการไม่ได้รับการยอมรับในการมีสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น

เดวิด พี. ออซูเบล (David P. Ausubel 1968) มองความวิตกกังวลในแง่ของสภาวะของบุคคลอื่นเกิดจากการสูญเสียความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) กล่าวคือ ความวิตกกังวล หมายถึง แนวโน้มของบุคคลที่จะตอบสนองต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ ด้วยความกลัว เพราะมีความรู้สึกว่าเหตุการณ์หรือสถานการณ์นั้นๆ จะทำให้เขาต้องสูญเสียความมีคุณค่าในตนเองไป

จากคำจำกัดความต่างๆ ดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า ความวิตกกังวลเป็นสภาวะของจิตใจที่ไม่ปกติ สภาวะดังเครียดทางอารมณ์ ขาดความมั่นคงปลอดภัย อาจจะมีสาเหตุมาจากการ

ไม่ได้รับการยอมรับในการมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น การขาดความเชื่อมั่นในตนเอง หรือ การขาดความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองก็ได้

ลักษณะของความวิตกกังวล

สปีลเบิร์กเกอร์ (Spielberger 1972) ได้แบ่งความวิตกกังวลออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความวิตกกังวลซึ่งเป็นลักษณะประจำตัวของบุคคล (Trait Anxiety) หรือ A-Trait เป็นความวิตกกังวลที่มีลักษณะค่อนข้างจะคงที่ ความวิตกกังวลประเภทนี้มักจะเกิดขึ้นกับบุคคลในสถานการณ์ทั่วไปทุกสถานการณ์ และจะไม่ปรากฏออกมาในลักษณะพฤติกรรมโดยตรง แต่จะเป็นตัวเสริมของความวิตกกังวลแบบสแตต ทุกคนจะมีความวิตกกังวลประเภทนี้โดยไม่รู้ตัว ถือเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ
2. ความวิตกกังวลซึ่งอยู่กับสถานการณ์ (State Anxiety) หรือ A-State คือ ความวิตกกังวลซึ่งเกิดขึ้นเมื่อมีสถานการณ์เฉพาะหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่พึงพอใจ หรือจะเกิดอันตรายต่อบุคคล และจะแสดงพฤติกรรมที่สามารถสังเกตได้ ในช่วงที่อยู่ในสถานการณ์นั้น ความวิตกกังวลแบบภาวะนั้นส่งผลให้บุคคลเกิดความตึงเครียด หวาดหวั่น กระวนกระวาย ความเข้มของความวิตกกังวลที่เกิดขึ้นสัมพันธ์กับความเข้มของสิ่งเร้าด้วย

สปีลเบิร์กเกอร์ ชี้ให้เห็นว่า ระดับความวิตกกังวลแบบสแตตนั้นจะขึ้นอยู่กับความวิตกกังวลแบบเทรตด้วย กล่าวคือ บุคคลที่มีความวิตกกังวลแบบ A-Trait ค่อนข้างสูงจะรับรู้สิ่งเร้าที่ทำให้เกิดความไม่พึงพอใจหรือจะเกิดอันตรายได้เร็วกว่าบุคคลที่มี A-Trait ต่ำกว่า (Zackerman & Spielberger 1976)

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความวิตกกังวล

สาเหตุที่ทำให้คนเรามีความวิตกกังวลนั้น เป็นเพราะปัจจัยดังต่อไปนี้ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต 2532)

1. จากแนวคิดของฟรอยด์ (Freud) เชื่อว่า ความวิตกกังวลมีสาเหตุมาจากแรงกระตุ้นภายในที่พยายามจะอยู่เหนืออีโก้ (Ego) นั่นคือ ในช่วงต้นของชีวิตคนเราก็มีความ

ปรารถนาที่จะแสดงออกตามธรรมชาติโดยไม่มีความกลัวใดๆ แต่เมื่อต่อมาคนเราเกิดพบว่า ความต้องการที่จะกระทำภายในจะถูกลงโทษหรือไม่ได้รับการยอมรับ อีโก้ก็เริ่มจะปรับตัว ระหว่างความต้องการภายในกับการที่จะต้องถูกลงโทษจากสังคม เมื่อความต้องการที่จะแสดงออกตามสัญชาตญาณถูกระงับด้วยการลงโทษ คำเหน็บ หรือถูกตี ก็จะทำให้บุคคลนั้นเกิดความรู้สึกวิตกกังวล

2. ปัจจัยทางด้านสรีระ แนวคิดนี้ มีความเชื่อว่าคนเรามีความวิตกกังวลเพราะ สรีระของคนเรานั้นไวต่อการรับรู้ความรู้สึกมากเกินไป องค์ประกอบนี้มีผลมาตั้งแต่เด็กเกิด ที่เด็ชว จากการทำเด็กไวต่อการรับรู้ก็ส่งผลต่อการเป็นวัยรุ่นที่มีอาการกระวนกระวายมากกว่าปกติ ทำให้นำไปสู่ความเครียดได้ง่าย และวิตกกังวลได้ง่ายขึ้น เช่นกัน

3. ปัจจัยทางการเรียนรู้ แม้ว่า การไวต่อการรับรู้ของสรีระของบุคคลจะทำให้ คนเรามีความวิตกกังวลได้ง่ายก็ตาม แต่ทว่าสิ่งต่างๆ ที่จะส่งผลให้เด็กมีความวิตกกังวลตลอดจน หาททางแก้ไขนั้น น่าจะมาจากการเรียนรู้ในสังคมมากกว่า เช่นจากการที่เด็กได้รับประสบการณ์ ที่ไม่พึงพอใจในสภาพแวดล้อมมาก่อน ก็จะมี ความวิตกกังวลเมื่อจะต้องเผชิญสภาพการณ์เช่นนั้น อีกครั้ง

ผลของความวิตกกังวล

ความวิตกกังวลมีผลต่อบุคคลทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และความคิด ซึ่งพอสรุป ผลของความวิตกกังวลได้ดังนี้ (Deffenbacher and Suinn 1982; Goldberger 1982)

1. ด้านชีวเคมี ความวิตกกังวลทำให้ระบบประสาทอัตโนมัติถูกกระตุ้น ซึ่งมีผล กระทบต่อสมองและต่อมไร้ท่อ ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมศูนย์กลางของอารมณ์ เช่น ความวิตกกังวล ทำให้ต่อมอดรีนัล (Adrenal Medulla) หลั่งสารอดรีนาลีน (Adrenaline) เป็นผลให้อัตรา การไหลเวียนของโลหิตในกล้ามเนื้อมีมากขึ้น ความวิตกกังวลเป็นผลให้กระเพาะอาหารขับน้ำ ย่อยมากกว่าปกติ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดแผลในกระเพาะอาหารได้ เป็นต้น

2. ด้านสรีรวิทยา การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายขึ้นอยู่กับระดับความวิตกกังวลของ บุคคลเช่น ชีพจรเต้นเร็ว ความดันโลหิตสูงขึ้น หายใจลึกและเร็ว หรือหายใจติดขัด ม่านตา ขยาย ริมฝีปากแห้ง เหงื่อออกมากกว่าปกติ โดยเฉพาะบริเวณฝ่ามือ ฝ่าเท้า มือสั่น คลื่นไส้ อาเจียน เบื่ออาหาร ปัสสาวะบ่อยครั้ง ท้องอืดเฟ้อ เกิดความตึงเครียดของกล้ามเนื้อ โดยเฉพาะบริเวณลำคอ นอนไม่หลับ ประจำเดือนผิดปกติในเพศหญิง เป็นต้น

3. ด้านอารมณ์ มีอาการตื่นเต้น ตกใจง่าย หงุดหงิด โกรธง่าย หวาดหวั่น ซึมเศร้า กระสับกระส่าย เหนื่อยหน่าย ท้อแท้ใจ และร้องไห้ เป็นต้น

4. ด้านความคิด ความจำ และการรับรู้ มีอาการหมกมุ่น ซาดส์มาธิ สับสน ลืมง่าย ประสิทธิภาพการจำลดลง ไม่แน่ใจ การใช้ภาษาผิดพลาด และการรับรู้บิดเบือนไป เป็นต้น

งานวิจัยเกี่ยวกับลักษณะบทบาททางเพศกับความวิตกกังวล

Orlofsky & O'Heron 1990 ได้ศึกษาเรื่องบทบาททางเพศและการปรับตัว ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรหลายตัว เช่น ความซึมเศร้า การหลีกเลี่ยงจากสังคม ความต้องการเป็นที่ปรารถนาของสังคม ความวิตกกังวล ฯลฯ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะตัวแปรเรื่องความวิตกกังวล เท่านั้น งานวิจัยใช้แบบวัดบทบาททางเพศ 2 แบบ คือ แบบ Short Form Sex Behavior (SRBS: Orlofsky & O'Heron 1987a) แบบวัดบทบาททางเพศชนิดนี้ใช้ประเด็นวัดที่เกี่ยวข้องกับความสนใจ (Interest) และพฤติกรรม (Behavior) จำแนกบทบาททางเพศออกเป็น ลักษณะความเป็นชาย (Male-Value - M) ลักษณะความเป็นหญิง (Female-Value - F) และลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Sex-Specific - MF) จำนวนทั้งสิ้น 96 ข้อ ส่วนแบบวัดบทบาททางเพศอีกประเภทหนึ่ง คือ Bem Sex Role Inventory (BSRI: Bem 1974) มีจำนวนทั้งสิ้น 60 ข้อ ประกอบด้วยข้อวัดลักษณะความเป็นหญิง (Femininity) ลักษณะความเป็นชาย (Masculinity) และความเป็นกลาง (Neutral) ส่วนแบบวัดความวิตกกังวลใช้ State-Trait Anxiety Inventory - Form Y (STAI: Spielberger 1980) มี 2 ชุด ชุดละ 20 ข้อ ซึ่งวัด State Anxiety กับ Trait Anxiety แต่งานวิจัยครั้งนี้ใช้วัดเพียง Trait Anxiety 20 ข้อ ซึ่งใช้ประเมินความวิตกกังวลโดยทั่วไป กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ นักศึกษาของมหาวิทยาลัยในเมืองใหญ่ แถบซีกตะวันตกของสหรัฐอเมริกา จากชั้นเรียนจิตวิทยาทั่วไปจำนวน 235 คน เป็นชาย 94 คน และหญิง 141 คน ผลการวิจัยพบว่า ไม่มีความแตกต่างระหว่างเพศในเรื่องความวิตกกังวล แต่เมื่อศึกษาหาความสัมพันธ์ของบทบาททางเพศกับความวิตกกังวลพบว่า ความวิตกกังวลมีความสัมพันธ์ในทางลบกับลักษณะความเป็นชาย นั่นคือ ชายที่มีลักษณะบทบาททางเพศไม่ชัดเจน (Undifferentiated) คือมีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ มีความวิตกกังวลสูงกว่า ชายกลุ่มอื่นๆ คือกลุ่มชายที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculinity) ชายที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Femininity) และชายที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างชายที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว กับชายที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว พบว่า ชายที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว

มีรายงานระดับความวิตกกังวลสูงกว่าชายที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว ในขณะที่กลุ่มชายที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ และชายที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียวมีคะแนนความวิตกกังวลไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ สรุปชายที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ มีความวิตกกังวลสูงที่สุด

ส่วนในเพศหญิง พบว่า กลุ่มหญิงที่มีลักษณะบทบาททางเพศไม่ชัดเจน (Undifferentiated) คือหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ มีความวิตกกังวลสูงกว่าหญิงกลุ่มอื่นๆ คือกลุ่มหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Femininity) หญิงที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculinity) และหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว กับหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว พบว่า หญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียวมีความวิตกกังวลสูงกว่าหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ สรุป หญิงที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียวมีความวิตกกังวลต่ำที่สุด และหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่มีความวิตกกังวลสูงที่สุด

ในขณะเดียวกัน มีผลงานของนักวิจัยหลายท่านที่ทำการศึกษาดังความแตกต่างของบทบาททางเพศกับความวิตกกังวล ความซึมเศร้า และความนับถือตนเอง ได้รับการยืนยันตามความเชื่อเดิมว่า บุคคลที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเพศหญิง มีความซึมเศร้า ความนับถือตนเองต่ำกว่า กลุ่มบุคคลที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียวและกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ นักวิจัยส่วนใหญ่ พบว่า ชายและหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ มีการปรับตัวที่แย่ที่สุด ซึ่งรวมถึงความวิตกกังวล (Burcharat & Sefin 1982; Heiser & Gannon 1984; La Torre et al. 1983; Tinsley Sullivan-Guest & Mc Guire 1984 อ้างถึงใน Basow 1986) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Goodman & Donnie 1983 ที่ทำการศึกษารื่องอิทธิพลของบทบาททางเพศกับความวิตกกังวลของนักศึกษาชาย-หญิง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาย 23 คน และหญิง 26 คน จากการศึกษา พบว่า กลุ่มหญิงที่มีบทบาททางเพศไม่ชัดเจนมีรายงานความวิตกกังวลสูงที่สุด เมื่อเทียบกับกลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว

Wangui 1988 ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาททางเพศกับความวิตกกังวลของนักศึกษาในวิทยาลัย โดยใช้แบบวัดความวิตกกังวล (IPAI Anxiety Scale) และแบบวัดบทบาททางเพศ (The Personal Attributes Questionnaire: PAQ) จำแนกบุคคลออกเป็น 4 ประเภท คือ กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเด็ชว กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเด็ชว กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ โดยทำการศึกษากับนักศึกษา 213 คน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเด็ชว และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ มีความวิตกกังวลสูงกว่า กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเด็ชว และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่

Willmington 1987 ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะบทบาททางเพศกับระดับความเห็นอกเห็นใจ ความวิตกกังวล และความสามารถในการพยาบาล ของนักศึกษาพยาบาล โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นพยาบาลหญิงจำนวน 154 คน ใช้แบบสำรวจ BSRI ของ Bem 1974 เพื่อจำแนกบทบาททางเพศออกเป็น 3 ลักษณะ คือ หญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเด็ชว หญิงที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเด็ชว หญิงที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ ส่วนตัวแปรอื่นๆ ใช้แบบสอบของ The Empathy Ratio Score (Hobart and Fahlberg 1965) The State-Trait Anxiety Inventory-Y (STAI ของ Spielberger 1966b) The Clinical Competency Inventory ของ Nelson 1978 ผลการวิจัยพบว่า เมื่อทดสอบกับตัวแปรเรื่องความเห็นอกเห็นใจแล้ว กลุ่มหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเด็ชวจะมีความเห็นอกเห็นใจมากกว่ากลุ่มหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเด็ชว ส่วนเรื่องความวิตกกังวล พบว่า กลุ่มหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงและลักษณะความเป็นชายสูงทั้งคู่ มีความวิตกกังวลต่ำกว่ากลุ่มหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเด็ชว และเมื่อเปรียบเทียบกับตัวแปรในเรื่องความสามารถในการพยาบาล พบว่า กลุ่มหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงและลักษณะความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะมีความสามารถในการพยาบาลได้สูงกว่านักศึกษาหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเด็ชว

ส่วนงานวิจัยของ Schubert and Christina 1984 ได้ทำการศึกษาถึงความแตกต่างของบทบาททางเพศกับระดับความวิตกกังวล ความซึมเศร้าของหญิง 106 คน ที่เป็นภรรยาทหารผ่านศึกเวียดนามโดยมีสมมุติฐานดังนี้

1. หญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงและลักษณะความเป็นชายสูงทั้งคู่ และหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเด็ชว จะมีระดับความวิตกกังวลต่ำกว่าหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเด็ชว และหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่

2. หญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงและลักษณะความเป็นชายสูงทั้งคู่ และหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว จะมีระดับความซึมเศร้าต่ำกว่าหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว และหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่

ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม BSRI ของ Bem เพื่อจำแนกลักษณะบทบาททางเพศ ส่วนแบบวัดในเรื่องความวิตกกังวลและความซึมเศร้า ใช้มาตรวัดของ Zung Self-Rating Scale ผลการศึกษาพบว่า เป็นไปตามข้อสมมุติฐานที่ตั้งไว้อย่างมีนัยสำคัญ

สำหรับงานวิจัยในประเทศไทยนั้น ยังไม่มีผู้ใดทำการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะบทบาททางเพศกับความวิตกกังวล ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่า ลักษณะบทบาททางเพศที่แตกต่างกัน จะทำให้ความวิตกกังวลแตกต่างกันหรือไม่ บทบาททางเพศแบบใดมีความวิตกกังวลสูงที่สุด และต่ำที่สุด

แบบวัดบทบาททางเพศตามทฤษฎีของ Bem

ดังได้กล่าวมาแล้ว แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาททางเพศแต่เดิมนั้น เชื่อว่า ความเป็นชายและความเป็นหญิง เป็นมิติของบุคลิกลักษณะที่ต่อเนื่องกัน หากมีลักษณะบทบาททางเพศแบบใดแบบหนึ่งสูงก็จะมีอีกลักษณะหนึ่งต่ำ ดังนั้น ลักษณะของข้อคำถามจึงเป็น 2 ขั้วในคำถามแต่ละข้อ โดยขั้วหนึ่งจะเป็นลักษณะของความเป็นชายอีกขั้วหนึ่งเป็นลักษณะของความเป็นหญิง

แบบวัดในลักษณะนี้ จะทำให้ไม่สามารถที่จะตอบว่ามีทั้งลักษณะของความเป็นชายและลักษณะของความเป็นหญิงในเวลาเดียวกัน เพราะหากมีการประเมินตนเองระหว่างกลางของทั้งสองขั้วก็อาจตีความได้ว่า ไม่มีทั้งสองลักษณะก็ได้ทำให้ผลการวัดคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงได้ง่าย

แบบวัดบทบาททางเพศในปัจจุบัน มีแนวคิดใหม่คือ ลักษณะของความเป็นชายและลักษณะของความเป็นหญิงมีอิสระไม่ขึ้นแก่กัน โดยที่ในลักษณะหนึ่ง ๆ ผู้ชายและผู้หญิงอาจจะมีลักษณะนั้นได้สูงพอ ๆ กัน เช่น Bem's Sex Role Inventory : BSRI (Bem 1974) Personal Attribute Questionnaire : PAQ (Spence et al 1975) Adjective Check list: ACL (Heilburn 1976) และ PRF ANDRO Scale (Berzins, Welling and Wetter 1978) ล้วนสร้างขึ้นโดยมีจุดประสงค์ที่จะให้สามารถแยกความแตกต่างของบทบาททางเพศของบุคคลออกเป็นลักษณะบุคลิกลักษณะแบบใดแบบหนึ่งระหว่าง ลักษณะความเป็นชาย

สูงลักษณะเด็ว (Masculinity) ลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเด็ว (Femininity) ลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) และลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) (Kaplan and Sedney 1980)

แบบวัดบทบาททางเพศที่แพร่หลาย และเป็นที่ยอมรับมากที่สุดในปัจจุบัน คือ Bem's Sex Role Inventory : BSRI (Bem 1974, 1977) Bem ได้แยกความแตกต่างทางเพศของบุคคลโดยข้อความถามเป็นคำคุณศัพท์ที่บรรยายถึงคุณลักษณะหรือบุคลิกภาพของบุคคลให้ผู้ตอบเลือกว่าแต่ละข้อตรงกับบุคลิกภาพลักษณะของเขามากน้อยเพียงใด ในลักษณะการจัดอันดับ (Rating Scale) ซึ่งการคิดคะแนนและการแปลผลนั้นอาศัยหลักจากแนวความคิดที่ว่าลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงเป็นอิสระแยกจากกัน การคิดคะแนนต้องแยกคิดคะแนนรวมและค่าเฉลี่ยของแต่ละลักษณะ คือ จะได้ค่าเฉลี่ยของลักษณะความเป็นชาย ค่าเฉลี่ยลักษณะความเป็นหญิง แล้วแบ่งกลุ่มโดยใช้ฐานค่ามัธยฐานที่เป็นเกณฑ์ปกติ (Median Split Technique) จัดบุคคลออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเด็ว (Masculinity)
2. กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเด็ว (Femininity)
3. กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny)
4. กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated)

		ลักษณะความเป็นหญิง	
		ต่ำกว่าค่ามัธยฐาน	สูงกว่าค่ามัธยฐาน
ลักษณะ ความเป็น ชาย	ต่ำกว่าค่า มัธยฐาน	กลุ่มที่มีลักษณะต่ำทั้งความ เป็นชายและความเป็นหญิง (Undifferentiated)	กลุ่มที่มีลักษณะความเป็น หญิงสูงลักษณะเด็สาว (Femininity)
	สูงกว่าค่า มัธยฐาน	กลุ่มที่มีลักษณะความเป็น ชายสูงลักษณะเด็สาว (Masculinity)	กลุ่มที่มีลักษณะสูงทั้งความ เป็นชายและความเป็นหญิง (Androgyny)

การวัดระดับความวิตกกังวล

การวัดความวิตกกังวลสามารถวัดได้โดย การวัดการเปลี่ยนแปลงสรีรวิทยา การวัดโดยการตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง การวัดโดยวิธีการใช้เทคนิคการฉายออก และการวัดโดยการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคล (Levitt 1980 cited by Endler and Edward 1982)

1. การวัดการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา โดยการประเมินการเปลี่ยนแปลงที่แสดงออกทางด้านร่างกาย เช่น การวัดอัตราการเต้นของหัวใจ อัตราการหายใจ ระดับความดันโลหิต การหลั่งของน้ำลาย การหลั่งฮอร์โมนจากต่อมหมวกไต การดึงของกล้ามเนื้อ ความเกร็งของผิวหนัง การตรวจคลื่นสมอง ฯลฯ โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญการตรวจและการแปล

2. การวัดโดยการตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง เป็นการประเมินความวิตกกังวล ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ตนเองรับรู้ได้ โดยการตอบแบบสอบถามด้วยตนเองตามความรู้สึกของตนแล้วจึงนำมาประเมินความวิตกกังวลนั้น ซึ่งแบบสอบถามหรือแบบวัดความวิตกกังวลได้มีผู้สร้างขึ้นไว้หลายชนิดเช่น แบบวัดความวิตกกังวลแบบ STAI (The State-Trait Anxiety

Inventory) ของสปีลเบิร์กเกอร์และคณะ (Spielberger et al. 1970) แบบวัดความวิตกกังวลแบบ MAS (The Taylor Manifest Anxiety) ของเทเลอร์ (Taylor 1953) ฯลฯ การประเมินความวิตกกังวลด้วยวิธีนี้สามารถใช้ได้สะดวก และได้ผลดีถ้าแบบวัดที่สร้างขึ้นมีความเที่ยงและความตรงสูง

3. การวัดโดยการใช้เทคนิคการฉายออก (Projective Technique) ได้แก่ แบบวัดของโรซาร์ต ซึ่งการวัดโดยวิธีนี้มีความยากลำบากในการแปลผล ต้องใช้ผู้ชำนาญ

4. การวัดโดยการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคล การสังเกตนี้จะสังเกตถึงความผันแปรในด้านการเคลื่อนไหว คำพูด การติดต่อสื่อสารโดยไม่ใช้คำพูด การรับรู้ ความสอดคล้องกันของการทำงานของร่างกาย การรับรู้ ความจำ การเรียนรู้ที่ง่าย ๆ และซับซ้อน อากาการกระสับกระส่าย ลูกลูลุกลอน ร้องไห้ ถอนหายใจ และพูดเร็วเร็ว ฯลฯ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีบทบาททางเพศแตกต่างกันจะมีความวิตกกังวลแตกต่างกันหรือไม่
2. เพื่อศึกษาว่านักเรียนชายและนักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีบทบาททางเพศแตกต่างกัน ลักษณะใดมีความวิตกกังวลสูงที่สุด และต่ำที่สุด
3. เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร มีลักษณะบทบาททางเพศแต่ละประเภทมากน้อยเพียงใด

สมมติฐานในการวิจัย

1. นักเรียนชายและนักเรียนหญิงที่มีบทบาททางเพศแตกต่างกัน จะมีความวิตกกังวลแตกต่างกัน
2. นักเรียนชายและนักเรียนหญิงที่มีลักษณะความเป็นชาย (Masculinity) จะมีความวิตกกังวลต่ำที่สุด

3. นักเรียนชายและนักเรียนหญิงที่มีลักษณะบทบาททางเพศไม่ชัดเจน (Undifferentiated) จะมีความวิตกกังวลสูงที่สุด

ขอบเขตการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชายและนักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ของโรงเรียนสหศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ในเขตกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2534 จำนวน 400 คน

2. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

2.1 ตัวแปรต้น

- เพศ ได้แก่ เพศชายและเพศหญิง
- ลักษณะบทบาททางเพศ จำแนกตามแนวทางของ Bem (Bem 1978) มี 4 ประเภท คือ
 - 1) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเด็ชว (Masculinity)
 - 2) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเด็ชว (Femininity)
 - 3) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny)
 - 4) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated)

2.2 ตัวแปรตาม คือ คะแนนความวิตกกังวล

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. บทบาททางเพศ หมายถึง การรายงานลักษณะบุคลิกภาพของกลุ่มตัวอย่าง ดังที่กลุ่มตัวอย่างคิดว่าตนเองเป็น ตามลักษณะในแนวทางของ Bem (Bem 1978) เป็น 4 ลักษณะที่กล่าวมาแล้ว

- 1) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเด็ชว (Masculinity)
- 2) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเด็ชว (Femininity)
- 3) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่
(Androgyny)
- 4) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่
(Undifferentiated)

2. ความวิตกกังวล หมายถึง การรายงานความวิตกกังวลซึ่งเป็นลักษณะประจำตัวของบุคคลหรือความวิตกกังวลแฝง ในที่นี้หมายถึงคะแนนที่ได้จากแบบวัดความวิตกกังวลของสปีลเบอร์เกอร์ ที่ชื่อ STAI (A-Trait Scale)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เพื่อจะได้ทราบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่มีบทบาททางเพศแตกต่างกันจะมีความวิตกกังวลแตกต่างกันหรือไม่
2. เพื่อนำผลที่ได้มาใช้ประโยชน์ในการเป็นแนวพัฒนาเด็กให้มีลักษณะบทบาททางเพศที่เหมาะสม จะทำให้เด็กมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้ดี ลดความวิตกกังวลลงได้